

Професионалното образование 5.0

От професионална квалификация към професионална перспектива

Галин Цоков

Директор на Институт по образованието към МОН

От Индустрия 4.0 към Общество 5.0

- Изкуствен интелект
- Големи данни
- Интернет на нещата

- Хора
- Обществено благополучие
- Устойчивост

Какво е Общество 5.0?

Следващото ниво на социално-икономическо развитие. Фокусът се измества от самоцелната дигитализация към човека като център.

Целта:

Технологиите да бъдат в полза на човека, обединявайки силните страни на хората и машините.

Катализаторът: Общество 5.0 и пазарът на труда (2025–2035)

С навлизането на изкуствения интелект и автоматизацията се наблюдава масивно изместване от рутинни дейности към професии, изисквания креативност и емоционална интелигентност.

~10–15%
Появяващи се
нови професии

Сфери като ИИ, устойчиво развитие, киберсигурност.

~50%
Преобразяващи се
професии

Текущи позиции, изискващи нови дигитални умения.

~40%
Изчезващи
професии

Автоматизацията заменя рутинни и административни роли.

Основен извод от Световния икономически форум (WEF):
60–70% от всички работещи ще имат нужда от радикална преквалификация.

Децата на дигиталната епоха: Поколенията Z и Алфа

Осъществяващи контакти (Connectors):

Глобално свързани, очакват незабавна комуникация и обратна връзка.

Творци (Creators):

Не са просто потребители. Активно генерират дигитални светове и съдържание.

Конструктивисти (Constructivists):

Вземат образователната си образователната си съдба в свои ръце чрез разнообразни, децентрализирани източници.

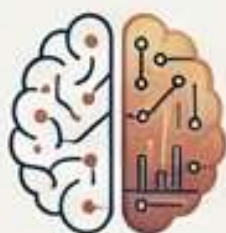

Климатични реалисти:

Устойчивостта е необходимост, не избор.

Децата на дигиталната епоха (Поколенията Z и Алфа).
Родени в хиперсвързана среда, приемат технологиите като естествена част от живота.

Поколението Gen Beta (2025–2039) е катализаторът на промяната

Дигитална когнитивност

ИИ не е просто технология, а невидим стандарт – като електричеството. Те не просто овладяват технологиите, те мислят чрез тях.

Край на статичното знание

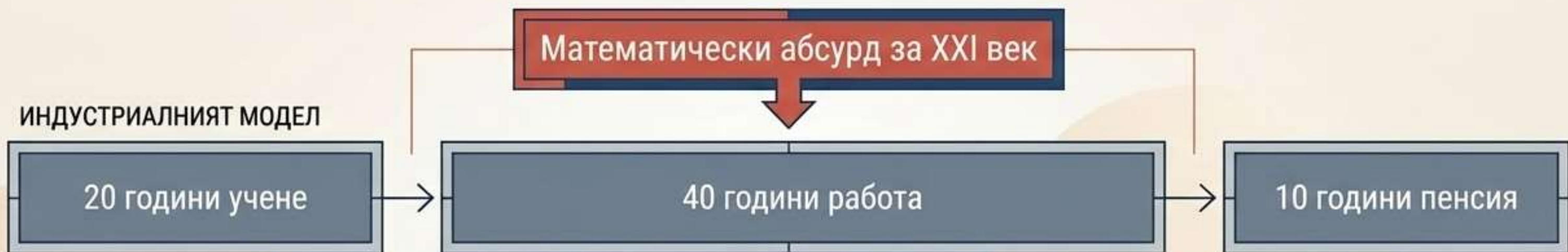
До 2035 г. над 60% от днешните професии ще се трансформират или изчезнат.

Новата валута

Дипломата отстъпва място на дигиталното портфолио, потвърдените сертификати и доказаната адаптивност.

Линейният жизнен модел е математически и социално остарял

МОДЕЛЪТ GEN BETA

Ключов извод:

Образованието вече не може да бъде краен етап, приключващ на 23-годишна възраст. То се превръща във флуиден, непрекъснат процес.

От технологична автоматизация към педагогическа хуманизация

	Образование 4.0	Образование 5.0
Фокус	Технологично-центрирано (Автоматизация)	Човеко-центрирано (Устойчивост и етика)
Цел	Придобиване на твърди дигитални умения	Развитие на меки и мета-умения
Отношение към ИИ	Инструмент за техническо обучение	Интелигентен партньор и асистент
Резултат	Статична професионална квалификация	Адаптивна професионална перспектива

Новата екосистема на класната стая

Учителят - Ментор

От източник на знание и контролиращ → Дизайнер на учене, етичен медиатор и фасилитатор.

Учителят -
Ментор

Ученикът - Творец

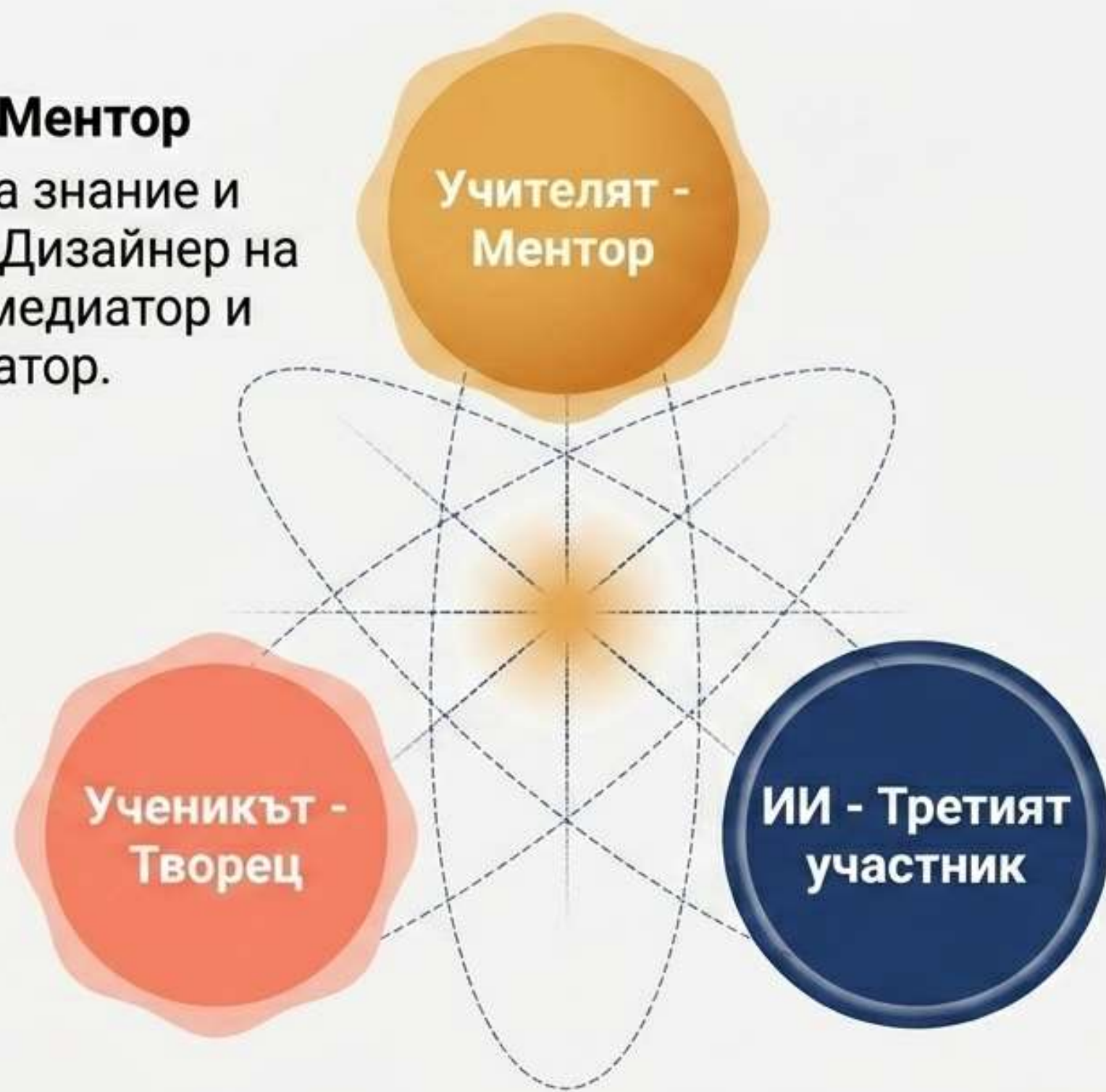
От пасивен консуматор → Активен участник и създател на знание чрез преживяване.

Ученикът -
Творец

ИИ - Третият
участник

ИИ - Третият участник

Персонализира обучението, генерира аналитика и подпомага формативното оценяване.

Образование 5.0 в реална учебна среда

Персонализирано обучение

ИИ аналитика и адаптивни системи създават индивидуални учебни траектории за всеки ученик.

Интердисциплинарност

STEM + ИИ. Интегриране на роботика, програмиране и дизайн мислене.

Феномен-базирано учене

Преход от заучаване на факти към работа в екип за решаване на реални обществени и технологични проблеми.

Дуална екосистема

Бизнесът еволюира от пасивен „консуматор“ на кадри в активен съавтор на учебните програми.

Мащаб и регионални дисбаланси в българското професионално образование

169.2

хиляди ученици

357

професионални гимназии

58.0%
момчета

42.0%
момичета

Смолян: 92% обхват
в гимназиалния етап

Сливен: 56.2% обхват
в гимназиалния етап

Системата притежава огромна социално-икономическа тежест, но изисква локализирани стратегии, а не централизирани ш

Парадоксът на технологичната специализация

Завършили 3-та степен на СПК

Техника: 24.1%

Информатика: 18.1%

Услуги за личността: 15.8%

Изкуства: 12.1%

Стопанско управление: 12.0%

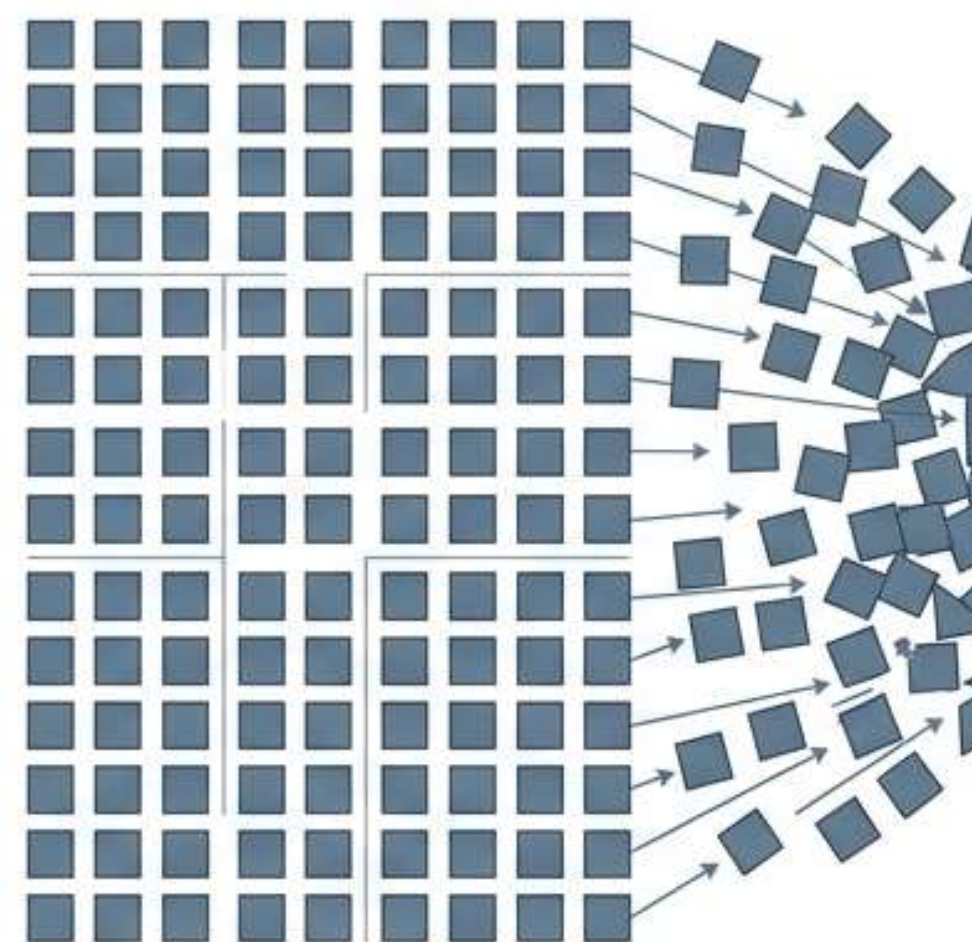
Риск: Без широкопрофилни знания, тесните технически и ИТ умения се автоматизират и остаряват в рамките на 3 до 5 години.

Крива на морално остаряване на уменията

Ключов извод: Традиционното машиностроене и базовият ИТ код се автоматизират най-бързо. Тясната квалификация е капан.

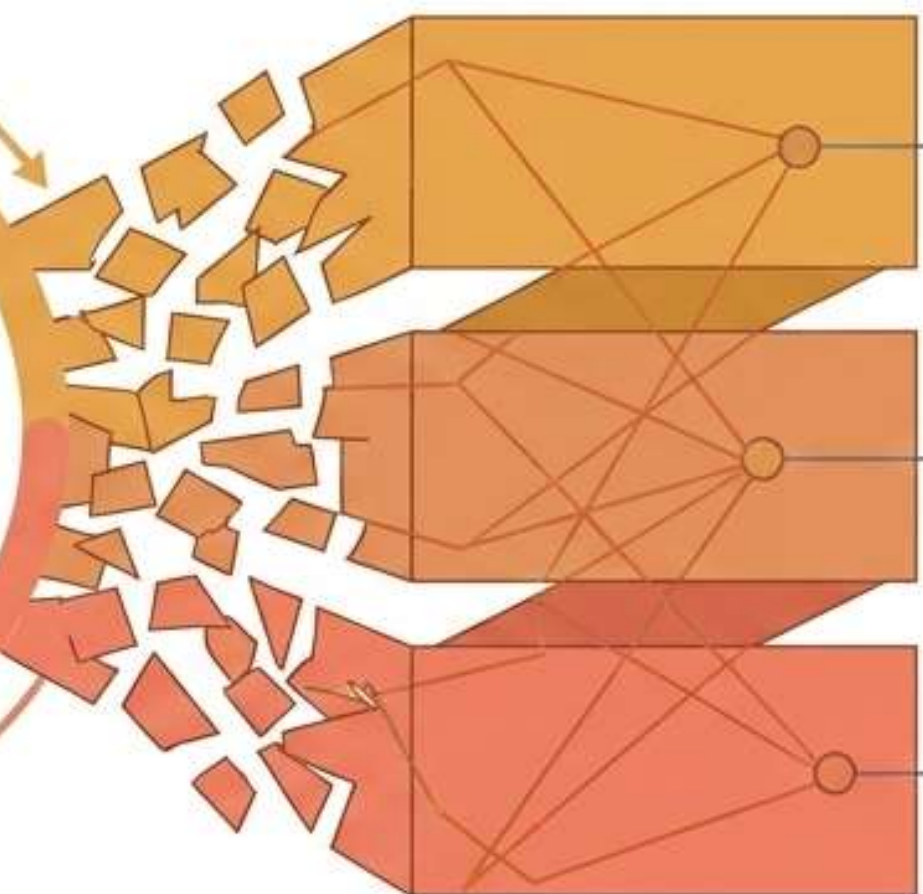
Структурната реформа от 1 януари 2026 г.

Стар списък на професиите:
Тесни и остарели
специалности

01.01.2026 г.
(ЦПО)
→
Учебна
2026/2027 г.
(VIII клас)

Нов списък:
Широкопрофилни
квалификации

Окрупняване на професиите.

Въвеждане на гъвкави модули.

Възможност за микро-кредити (микроквалификации).

Системни бариери пред трансформацията

Преподавателски дефицит

Висока средна възраст в ПОО и под 40% увереност за работа с дигитални технологии. Риск от технологична пропаст.

Демографски натиск

Ограничен човешки ресурс, изискващ максимално задържане и развитие на всеки отделен ученик.

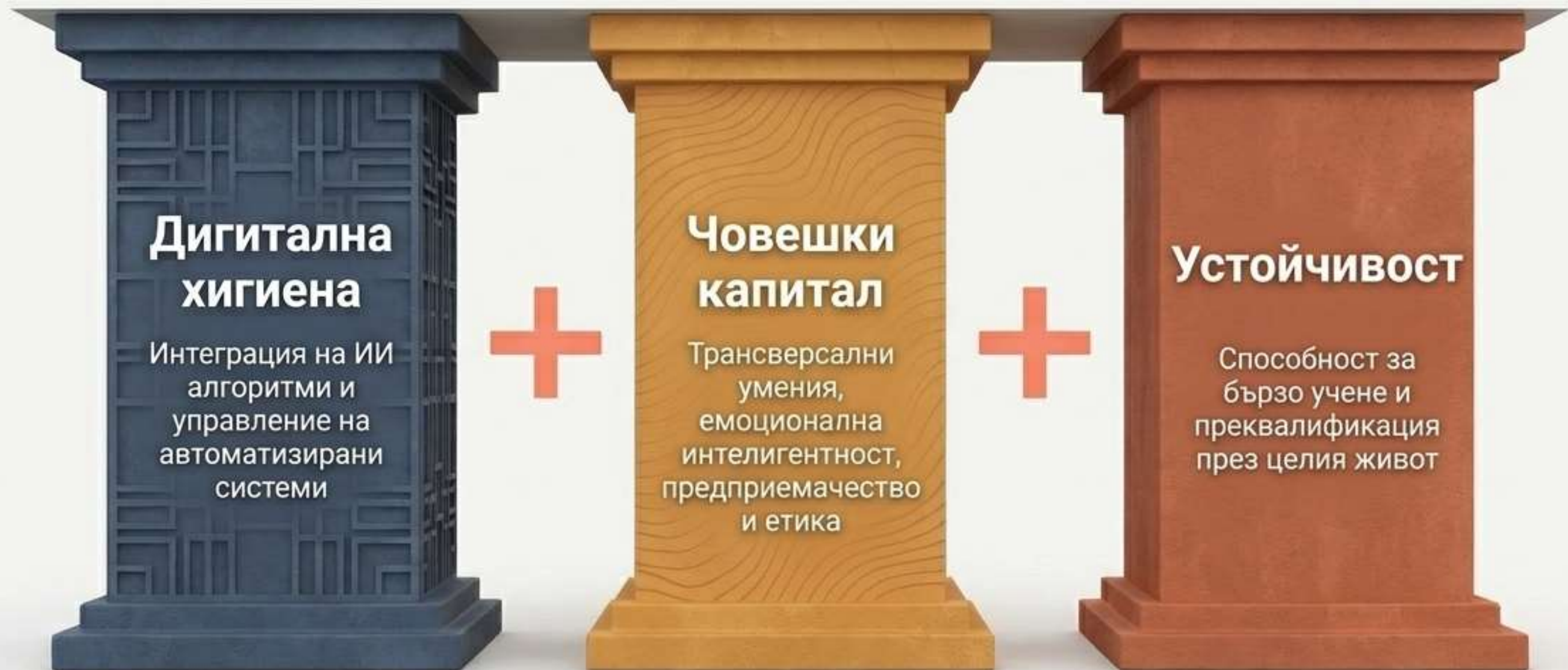
Индустриална база

Нужда от оборудване от последно поколение, отвъд базовите STEM центрове по ПВУ.

Архитектура на професионалната перспектива

= Професионална перспектива

Ясен кариерен хоризонт в икономика на непрекъснати промени.

Матрицата на баланса: Синтез на политиките

Технологичен вектор

Интеграция на AI системи

Имерсивно VR/AR обучение

Кибер-физически кампуси и хибридизация

Микрокредити за пазара на труда

Хуманен балансър

Политики за защита на дълбокото учене и етичен контрол

Програми за финансово субсидиране и гаранция за равен достъп

Системи за превенция на burnout и подкрепа на менталното здраве

Интегриране на устойчивостта и климатичното образование в ядрото

Мета-уменията са единствената защита срещу алгоритмичната зависимост

Адаптивност (Agility)

Умението за бързо учене и преквалификация. Способност за навигиране в несигурност.

Емоционална интелигентност (EQ)

Емпатия, етика и способност за свързване – качества, които машините не могат да репликират.

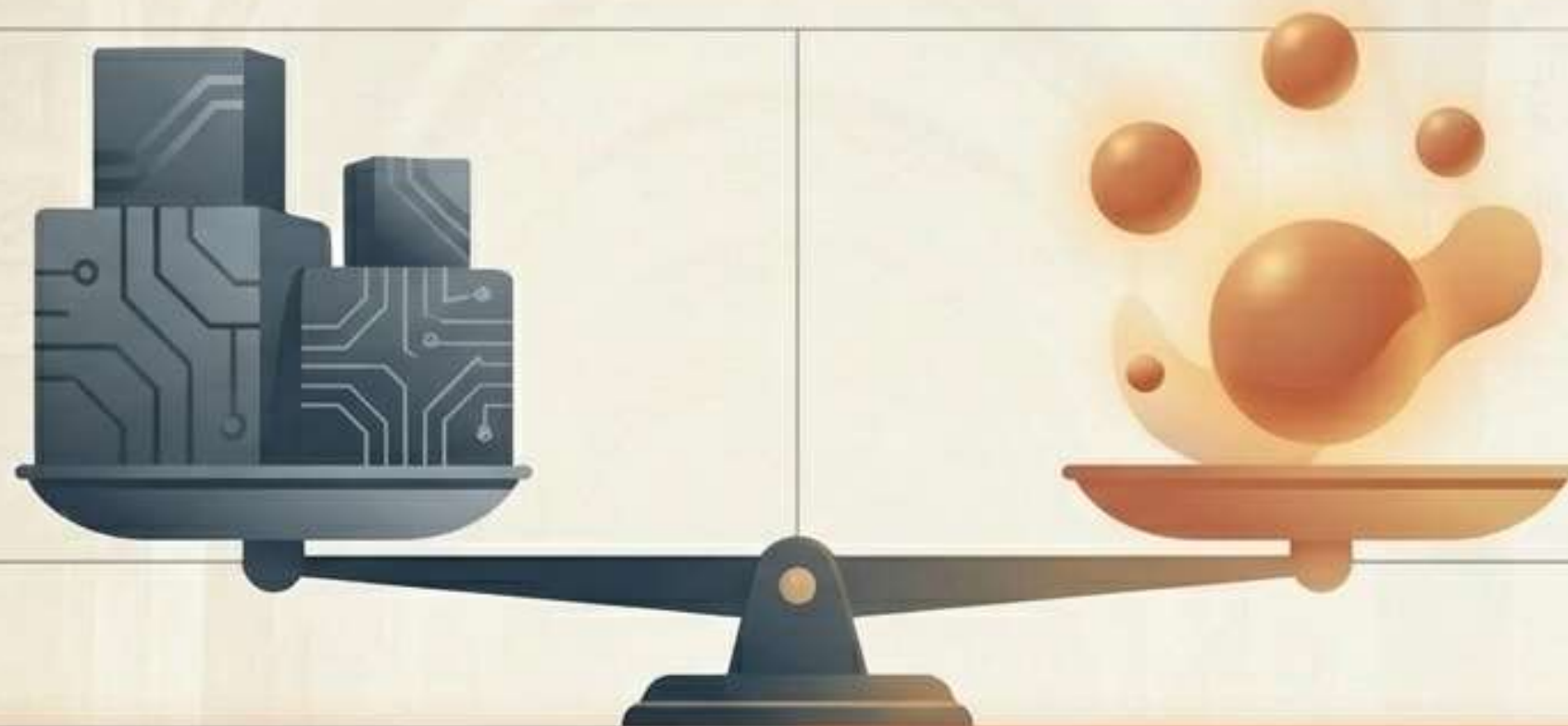
Критично мислене

Способността да се задават правилните въпроси на ИИ, а не пасивно консумиране на отговори.

Резилианс (Resilience)

Психологическа устойчивост и увереност в собствените сили при непрекъснати промени.

Етични дилеми и рискове от дехуманизация

- **Алгоритмична зависимост:** Риск от редукция на образованието до алгоритмични модели.
- **Етични дефицити:** Контрол върху данните и вградени пристрастия (bias) в AI моделите.
- **Дигитално разделение:** Задълбочаване на неравенствата при липса на равен достъп.

- Съхраняване на личния контакт.
- **Нови модели на квалификация:** AI грамотност, критична педагогическа рефлексия.

Изводът за Общество 5.0

Образованието не е само подготовка за пазара на труда. То е изграждане на устойчиви, щастливи и пълноценни ЛИЧНОСТИ.

В свят, доминиран от изкуствен интелект и алгоритми, най-важните умения, на които можем да научим децата си, са това да бъдат хора.